

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ ПРО САМОРЕАЛІЗАЦІЮ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ ЖІНКИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Дослідження присвячене дослідженню уявлень про жіночу самореалізацію та її окремі складові. У статті здійснено теоретичний аналіз феномену гендерної ідентичності, самореалізації. Виокремлено існуючі в суспільстві гендерні стереотипи та їх роль у житті і вихованні.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерна ідентичність, андрогіність, фемінність, маскуліність.

Актуальність даної теми полягає в тому, що в наші дні психологія і як наукова дисципліна, і як професія стоїть перед обличчям низки спірних проблем. Однією з таких проблем є те, що жінки заявляють про свою несхожість і вимагають від суспільства визнання і поваги їх специфічних потреб. Збільшення кількості жінок, орієнтованих на кар'єрне зростання, жінок – успішних керівників, привернуло увагу до питань самореалізації жінок не тільки в традиційній сімейній сфері, а й у сфері побудови кар'єри.

Зусилля жінок досягти незалежності, розширити коло своїх інтересів і поле діяльності постійно наštтовхувалися на традиційний скептицизм. Більшість вважає, що такі зусилля повинні здійснюватися лише перед обличчям економічної необхідності, і що вони перекручують внутрішню сутність і природні схильності жінки.

В даний час – це є конфліктом для будь-якої жінки, яка наважилася робити власну кар'єру, в той же час не бажає платити за свою сміливість відмовою від жіночності. Цей конфлікт, таким чином, – один з тих конфліктів, які обумовлені зміненням становищем жінки, і притаманний тільки тим жінкам, які відчувають в собі покликання, слідує йому, мають якісь особливі інтереси або прагнуть до незалежного розвитку своєї особистості. Ці конфлікти можуть породжувати життєві установки, спектр яких простирається від повної відмови від жіночності до протилежної крайності – тотального відкидання інтелектуальної діяльності або покликання.

У сучасному суспільстві жінки – дружини і матері – працюють і навчаються нарівні з чоловіками. Професійну управлінську діяльність можна розглядати як «чоловічий світ», де домінують владні структури, що забезпечують успіх тим, хто володіє агресивністю, ініціативою, конкурентоспроможністю. Для того щоб бути успішною в такому світі, жінка повинна імітувати чоловічу рольову поведінку і відмовлятися від властивого їй фемінного типу поведінки.

Тема самореалізації зачіпалася в роботах таких авторів як Р. Дроєдж, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Хорні та ін., але все ж таки вони не приділяли достатньої уваги саме жіночій самореалізації, крім того, у процесі аналізу матеріалу з'ясувалося, що з цієї проблеми немає узагальнюючої роботи (а в Україні ця тема є практично не дослідженою), що ще раз підтверджує актуальність і визначає новизну дослідження.

Мета статі полягає в аналізі типових уявлень про жіночу самореалізацію взагалі і про її окремі складові

Період адаптації на ринку праці формує специфічні моделі поведінки, засновані на сприйнятті роботи в різноманітних значимих аспектах: планування кар'єри, можливості набуття значимого статусу, матеріального становища, інтересу, грошей, влади і тощо. Природно, що подібна мотивація на успіх притаманна в наш час не тільки для чоловіків, але й для жінок, у той же час уявлення про самореалізацію чоловіків і жінок у сфері кар'єрного зростання істотно відрізняються (тобто спостерігається визначена гендерна асиметрія уявлень про самореалізацію). Саме тому гендерні аспекти уявлень про кар'єрну самореалізацію доцільно розглянути детальніше.

Відповідно до теорії соціального конструювання гендера, відносини між індивідами являють собою відносини влади, стратифікації, що задаються соціальними взаємодіями [5, 83]. Типовою формою стратифікаційного поведіння є професійна кар'єра, що характеризується зразками соціально-професійних досягнень, престижними статусами, що відповідають методам і засобам їхнього досягнення. Принципово важливим є положення даної теорії про те, що суб'єкт створює гендерні правила і відносини, а не тільки відтворює їх [4, 22]. Ідея конструювання підкреслює дієвий характер засвоєння досвіду і має на увазі можливість зміни соціальної структури. З одного боку, гендерні відносини об'єктивні, тому що індивід сприймає їх як даність, з іншого боку – вони суб'єктивні як соціально сконструйовані в повсякденному житті. Як гіпотезу можна висунути припущення про те, що в періоди соціальних трансформацій можливий збій у чіткому розмежуванні «чоловічого» і «жіночого» простору, що у свою чергу, виступає стимулом для перерозподілу позицій, раніше закріплених за тим чи іншим гендером.

У конструюванні владних відносин між статями ключовим є співвідношення приватної і публічної сфер, що у патріархальному суспільстві розглядаються відповідно як «чоловіча» і «жіноча» території [8, 67]. Експериментальні дослідження показують, що жінки, які мають соціальні устремління у бік професійного зростання, втручаються у сферу діяльності, яка відтворюється на рівні стереотипів масової свідомості як традиційно «чоловіча». В основі подібної диференціації лежать уявлення про «чоловічі» і «жіночі» роботи, ролі жінки в суспільстві і т. д.

Територія символічного простору кар'єрної самореалізації визначає життєві шанси індивіда, які можна розглядати як шанси на оволодіння частиною економічних і культурних благ, наданих суспільством. Розподіл цих благ до певної міри поляризований. Можна сказати, що і розбіжності «чоловічого» і «жіночого» у сфері кар'єрних домагань конструюються як нерівність можливостей [7, 128].

У свідомості молодих людей формується багатомірний символічний простір, визначена система координат, у рамках якої відбувається їхнє позиціонування в зовнішньому світі і визначаються можливі напрямки руху в рамках цього сконструйованого простору. Подібна система координат складається під впливом великої кількості факторів, таких як освіта, вік, стать, ресурси родини, життєві орієнтації і наявність досвіду роботи зі спеціальності. Гендерний простір визначає кар'єрні домагання і стратегії їхньої реалізації.

Важливим моментом визначення цілей у досягненні трудового статусу є уявлення про успіх. Останні входять у структуру мотивації людини, спрямовують її активність і лягають в основу стратегії кар'єрного зростання. У структурі уявлень про успіх жінок-фахівців можна виділити два ключових моменти: успіх оцінюється (тобто існує визначена система мір); успіх визнається (тобто, існує «журі», що й дає оцінку).

З цих позицій сучасне українське суспільство об'єктивно не сприяє кар'єрному зростанню жінок-фахівців. По-перше, уявлення про припустимість кар'єрного зростання жінки як такого об'єктивно знаходиться під впливом гендерних стереотипів. Так, наприклад, якщо кар'єрне просування жінки в сфері освіти може сприйматися на рівні масової свідомості як «нормальне», тобто дається адекватна оцінка самореалізації жінки в професійній сфері, то заняття жінкою посади, що традиційно сприймається як «чоловіча» (наприклад, фінансового директора комерційної фірми) часто оцінюється апіорі негативно. По-друге, неадекватним часто буває і визнання успіху: відповідно до уявлень, що базуються на гендерних стереотипах жінка не може «обійти» чоловіка завдяки своїм особистим і професійним якостям. Тому і причини кар'єрного зростання в цьому випадку часто зв'язуються з випадковістю чи з нечесністю [3, 148].

Стійкі штампи та усталені норми присутні в усіх сферах нашого життя. Гендерні стереотипи – це сформовані суспільством уявлення про ролі та місця жінки та чоловіка в соціумі. Їх можна назвати штампами про те, як має поводитися та чи інша людина, опираючись на свою стать.

Найпоширенішими в засобах масової інформації є усталені вживання словосполучень, на кшталт, «ідеальна жінка», «справжня мати», «берегиня дому». Найчастіше, про жінку говорять як про берегиню роду і домашнього затишку, а про чоловіка як про того, хто здобуває вогонь та забезпечує родину. І коли в статтях йдеться про щось, що не вписується в ці рамки, воно набуває відтінку виключення, неформальності, неправильності [2]

У нашому дослідженні ми мали на меті дослідити особливості самореалізації сучасної жінки. Для досягнення поставленої мети нами було проведено емпіричне дослідження, яке носило психодіагностичний характер. Вибірку склали 50 жінок віком від 20 до 25 років. Діагностичний інструментарій склали методики: методика «Маскулінність-фемінність» С. Бем, методика діагностики міри задоволення основних потреб. *Методика «Маскулінність-фемінність»* була запропонована Сандрою Бем для діагностики психологічної статі і визначає ступінь андрогінності, маскулінності і фемінності особистості [6]. Це щось на зразок письмового автотесту, у якому досліджувана особа за семибальною шкалою повинна визначити, яка з шістдесяти наведених рис найкраще її описує. Двадцять із запропонованих рис – це риси, які в нашій культурі вважаються типово чоловічими (наприклад, самовпевненість, незалежність), інші двадцять – риси, типово жіночі (наприклад, лагідність, зрозумілість), а решта – це так звані «наповнювачі» (нейтральні риси). Респондентів про цю класифікацію нічого не відомо. Опитувальник містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких досліджуваний відповідає «так» або «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей. *Методика діагностики міри задоволення основних потреб* дозволяє виявити базові потреби [6]. Її основою є процедура парних порівнянь. Знання таких потреб дозволяє керівнику ефективно будувати систему мотивації в робочій групі, а співробітникам розуміти, заради чого вони готові працювати. Теоретичною основою тесту послужила модифікована піраміда потреб А. Маслоу. Замість фізіологічних потреб, що лежать в основі піраміди потреб Скворцов В.В. ввів потреби в матеріальному забезпеченні життя. Особливо необхідно відзначити, що тест виявляє відносну задоволеність, тобто задоволеність даної потреби в порівнянні з іншими потребами. В результаті тесту досліджуваний отримує список мотивуючих його в даний момент потреб (незадоволені потреби), а також список задоволених і частково задоволених потреб, які в даний момент не грають вирішальну роль в активності індивіда.

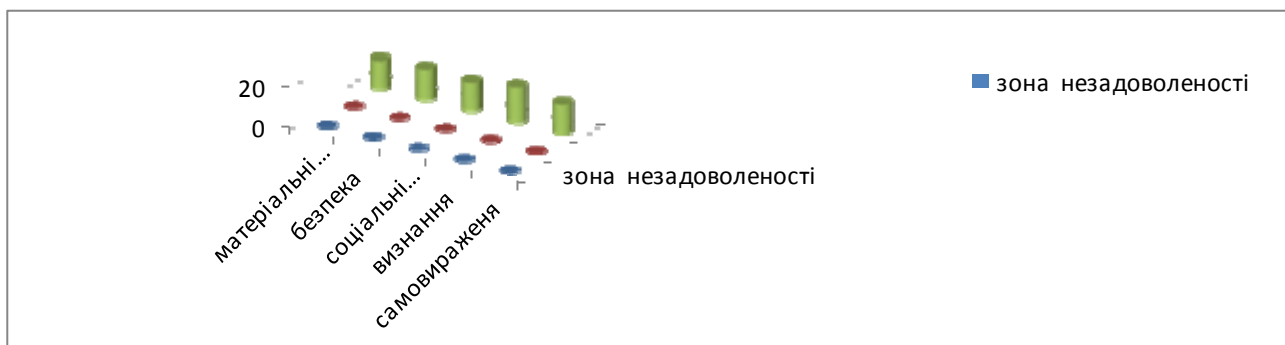
Результати методики С. Бем показали, що усі досліджувані є андрогінними. Такий результат був для нас очікуваним. Так, маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статевої ролі, стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації. Фемінність – це властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статевої ролі, норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок. Феномену андрогінності, як «найкращому» типу гендерної ідентичності (щодо пристосування до навколишнього середовища) ми завдячуємо дослідниці Сандрі Бем. Андрогінність (лат. andro – чоловік та gyn – жінка) – це поєднання ознак фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від статі).

Такі дані, на наш погляд, відображають ситуацію, яка склалась сьогодні в суспільстві і проявляється у тому, що у багатьох жінок, через сучасний розподіл праці, виникають нові вимоги до їхнього рівня освіченості, самореалізації у професійній діяльності. Жінки андрогінного типу добре проявляють себе у всіх сферах людської життєдіяльності: і в сімейній сфері, і на роботі, і у спілкуванні з іншими людьми тощо. Цей тип має підґрунтя для внутрішнього конфлікту, пов'язаного з направленням своїх конкретних занять на задоволення матеріальних потреб, потреб у визнанні і повазі, професійному і особистісному рості і, у той же момент, важливістю сім'ї, спілкуванні з близькими людьми. Вони можуть відмовитись від кар'єрного зростання через занепокоєння, що недостатньо часу будуть приділяти сім'ї. Але, разом з тим, вони дуже хочуть кар'єрного росту і бути важливими в суспільстві людьми.

Результати методики діагностика міри задоволення основних потреб дозволяють говорити про те, що основні потреби досліджуваних є частково незадоволені (див. мал. 1). При частковій незадоволеності основних потреб досить швидко може виникнути депривація потреб – тобто недостатнє їх задоволення. Депривація потреб може призвести до фрустрації – складного психічного стану напруги, тривожності, почуття безвиходу й відчаю.

Матеріальними називають потреби в коштах і умовах задоволення біологічних, соціальних і духовних потреб. Матеріальні блага, потреби, у тому числі і фізіологічно необхідні, безумовно, є важливими передумовами людської життєдіяльності, однак їхня наявність не повинна ставати самоціллю. Зосередження всього життя на придбанні матеріальних благ нерідко деморалізує людину, руйнує її внутрішній світ.

Хоча усі потреби є частково задоволені, якісь з них мають вищий числовий показник, а якісь нищий. З малюнку ми бачимо, що найвищий показник має визнання, що свідчить про те що респонденти відчують власну значущість. Наступним є безпека, що може свідчити про те що вони задоволені своєю роботою, соціальними гарантіями, страховкою. Найнищий показник мають матеріальні потреби, соціальні потреби, самовираження. Задоволення матеріальних потреб пов'язано з розвитком духовних (пізнання, відпочинок) і суспільних (потреба в контактах, соціальне визнання, сенс життя) потреб. Ці потреби розвинені в різних людей далеко не однаково.

Мал. 1. Показники рівня задоволення основних потреб

Після задоволення основних фізіологічних потреб найактуальнішою для індивіда стає потреба у безпеці. Це потреба захищеності, стабільності, відсутності страху, тривоги й хаосу; потреба збереження фізичного і психічного здоров'я; потреба у структурованості і впорядкованості навколишнього світу; у законі і регуляції соціальної поведінки; у допомозі й при заступництві тощо. Прагнення безпеки може перетворитися на першорядну потребу людини і повністю визначати її поведінку.

Безпеку можна розділити на два види: просту фізичну та складнішу – духовну і соціальну безпеку. Уже нарівні фізичної безпеки можна знайти, що ця потреба по-різному сприймається людьми впливає на їхню поведінку. Діяльність завжди стикається з потребою у безпеці: це особиста безпека клієнта (наприклад, у туризмі), безпека функціонування технічних засобів пристосувань, безпека довілля, майна, коштів, інформаційна безпека.

Потреба безпеки може задовольнятися як такими простими й очевидними способами, як фізична охорона людей, майна чи захист інформації. Соціальний аспект безпеки включає у собі прагнення мати надійне місце роботи, рахунок у банку, різні страховки, соціальні гарантії (охорону здоров'я, освіту, пенсійне забезпечення). У такому суспільстві існує не тільки особиста, а й у громадська безпека – це державна, фінансова, продовольча безпека країни. Недостатнє забезпечення державою цих напрямів особистого та громадської безпеки (що відбувається зараз у Росії) закономірно підвищує попит на відповідні сервісні послуги неурядових організацій.

На відміну від біологічних і матеріальних потреб соціальні потреби не так наполегливо дають про себе знати, вони існують як само собою зрозуміле, не спонукають людину до їх

негайного задоволення. Було б, однак великою помилкою робити висновок, що соціальні потреби грають другорядну роль в житті людини і суспільства.

Потреба у визнанні – потреба відчувати почуття власної значущості та потрібності, соціального престижу, бачити повагу оточуючих, мати високий соціальний статус.

Потреба в самовираженні – прагнення до розкриття своїх здібностей і самовдосконалення, до творчості та розвитку.

Висновки: у сучасному суспільстві переважають традиційні уявлення про самореалізацію і життєвий успіх жінок, що обумовлені пануючими гендерними стереотипами щодо ідеалів маскуліності та фемінності. При цьому пріоритетною сферою жіночої самореалізації визнається родина, виховання дітей, тобто існує суспільна установка на роль жінки-матері, берегині домашнього вогнища.

Сприйняття жіночої самореалізації в області професійної діяльності опосередковано уявленнями про нібито меншу значимість професійної кар'єри для жінки, ніж для чоловіка. Крім того, у свідомості більшості людей існують досить стійкі стереотипи «чоловічих» і «жіночих» ролей на ринку праці у таких ключових моментах як: чоловічі і жіночі стартові позиції при прийомі на роботу і можливості досягнення успіху, чоловіча і жіноча кар'єра і т.д. Зазначені гендерні уявлення є критерієм, що диференціює (і не на користь жінок) можливості професійного зростання і просування по службових сходах.

Гендерні стереотипи особливо рельєфно виявляються в такій області професійної діяльності, як управлінська діяльність. Упередженість суспільної думки щодо жінки-керівника породжена консервативними уявленнями про те, що у жінки можуть бути тільки «домашні», власне жіночі інтереси і цілі; що вона повинна бути покірною, підпорядкована чоловіку і не висловлювати своєї власної точки зору [1, 46]. Це збігається зі стереотипізованими уявленнями про визначене коло «жіночих» професій, що являють собою винесені на макрорівень жіночі заняття в рамках родини (сфера обслуговування, освіта, медицина). Це і пояснює чому наші жінки андрогінні, їм хочеться самореалізуватися у роботі, але через стереотипи вони самореалізують себе тільки в сімейній.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми, тому його перспективою може бути дослідження гендерних уявлень про самореалізацію чоловіків і жінок.

Список використаних джерел

1. Агеев В. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов /В. Агеев// Вопросы психологии. – 1987. – №1 – С. 95-101
2. Ажгихина Н. Гендерные стереотипы в современных масс-медиа / Н. Ажгихина // Гендерные исследования. – 2000. – №5
3. Бойко О.В. Гендерные различия суицидального поведения //Социокультурный анализ гендерных отношений/ Сб. науч.трудов. / Гендер і культура: зб. ст. / Упоряд.: В. Агеева, С. Оксамитна – К.: Факт, 2001. – 224 с.
4. Джонг Е. Дванадцять хибних уявлень, які притаманні жінкам /Е. Джонг// Незалежний культурологічний часопис, – 2000. – № 17. – С.106-112.
5. Райгородський Д. Я. (редактор – составитель) Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д. Я. Райгородський, – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 2002. – 672с.
6. Ткаченко А. В. Гештальт-подход к проблеме гомосексуальной идентичности / А. Ткаченко//Сб. мат-лов междунар. Конференции «Социальные и клинические проблемы сексологии и сексопатологии». – М.: 2002. – С. 131–132.
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теория личности/ Л. Хьелл, Д. Зиглер, – СПб: Питер, 2000. – 608с.

References

1. Ageev V. Psihologicheskie i social'nye funkcii polorolevykh stereotipov /V. Ageev// Voprosy psihologii. – 1987. – №1 – S.95-101

2. Azhghina N. Gendernye stereotipy v sovremennyh mass-media / N. Azhghina // Gendernye issledovaniya. – 2000. – №5
3. Bojko O.V. Gendernye razlichija suicidal'nogo povedeniya // Sociokul'turnyj analiz gendernyh otnoshenij/ Sb. nauch.trudov. / Gender i kul'tura: zb. st. / Uporjad.: V. Ageeva, S. Oksamitna – K.: Fakt, 2001. – 224 s.
4. Dzhong E. Dvanadcat' hybnyh ujavlen', jaki prytamanni zhinkam / E. Dzhong // Nezalezhnij kul'turologichnij chasopys, – 2000. – № 17. – S.106-112.
5. Rajgorodskij D. Ja. (redaktor – sostavitel') Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy. Uchebnoe posobie / D. Ja. Rajgorodskij, – Samara: Izdatel'skij Dom «BAHRAH», 2002. – 672s.
6. Tkachenko A.V. Geshtal't-podhod k probleme gomoseksual'noj identichnosti / A. Tkachenko // Sb. mat-lov mezhdunar. Konferencii «Social'nye i klinicheskie problemy seksologii i seksopatologii». – M.: 2002. – S. 131–132.
7. H'ell L., Zigler D. Teorija lichnosti/ L. H'ell, D. Zigler, – SPb: Piter, 2000. – 608s.

Резюме. Исследование посвящено анализу представлений о женской самореализации и ее отдельные составляющие. В статье осуществлен теоретический анализ феномена, самореализации. Выделены существующие в обществе гендерные стереотипы и их роль в воспитании. Рассмотрены психологические аспекты влияния гендерных стереотипов на самореализацию современной женщины.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, гендерная идентичность, андрогинность, феминность, маскулинность.

Summary. An investigation is dedicated to the analysis of imagination about feminine self-realization and its separate components. Theoretical analysis of gender identity phenomenon and self-realization is done in the article. Existent gender stereotypes and their role in the life and accomplishments are separated. Much attention is paid to the analysis of women who try to make their own career. Special features of a modern woman's self-realization are investigated. Psychological aspects of gender stereotypes' influence on a modern woman's self-realization are considered. An empiric investigation which had psychodiagnostic character was held. An excelsior type of relations in communication with others and type of gender identity was shown. The indicators of satisfaction level of modern women's main needs were investigated. The results of empiric investigation are described. The conclusions were made about the imagination of a modern woman's self-realization and proposals for a perspective investigation.

Key words: a gender, gender stereotypes, a gender identity, the androgyny, the femininity, the masculinity.

УДК 616-092.11'

Г.А. БЕНЬКЕВИЧ

ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБА В АНТИЧНОМУ І СУЧАСНОМУ РОЗУМІННІ

У статті розглядається питання здоров'я тіла та недуг людського організму, сутність буття людини, філософський принцип антропоцентризму, в якому людина є центром Всесвіту та найвищою метою всього.

Зроблено спробу збагнути природу та світ, життя та покликання людини через її унікальність і неповторність. У статті розглянуто також внутрішню картину здоров'я з її соціальними, інтелектуальними та вольовими компонентами. Описано теоретичну модель внутрішньої картини здоров'я, в якій закладено холістичне розуміння здоров'я людини.

Ключові слова: антропоцентризм, здоров'я, хвороба, тіло, міфи про здоров'я, внутрішня картина здоров'я.